

“การรื้อฟื้นเมืองน่าอยู่” เป็นกระแสความคิดที่ถูกหยิบยกมาเป็นตัวแบบหนึ่งของการพัฒนาเมืองสมัยปัจจุบัน องค์ประกอบสำคัญที่แนวคิดนี้เรียกร่องคือ ความเป็นชุมชน/ประชาคม ตามแนวทางแบบประชาสังคม (civil society) ที่เกิดจากการรวมตัวของผู้คนหลากหลายและมีเจตจำนงค์กว้างไกลกว่าเรื่องส่วนตัวในชีวิตประจำวัน การเปิดพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพและการจัดให้มีกิจกรรมร่วมกัน เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เชื่อกันว่า จะสามารถนำไปสู่ความเข้มแข็งของภาคพลเมืองได้ รวมทั้งให้ความสำคัญกับการรื้อฟื้นสิ่งที่เดิมของเก่า เป็นรากเหง้าทางอารยธรรมเมือง ภาพรวมของกระแสความคิดนี้จึงเป็นการโหยหาอดีต(nostalgia) และใฝ่ฝันถึงสังคม/ชุมชนในอุดมคติ(utopia)

พื้นที่ย่านถนนพระอาทิตย์ในฐานะย่านเก่า เป็นพื้นที่หนึ่งที่อยู่ท่ามกลางกระแสการรื้อฟื้นเมืองน่าอยู่ มีกลุ่มองค์กรเอกชนคือ บางกอกฟอรัม เป็นผู้ริเริ่มแปรความคิดเหล่านี้ออกมาเป็นรูปธรรมผ่านการจัดงานถนนคนเดิน จากนั้นขยายไปสู่การรวมตัวของกลุ่มร้านค้าริมถนนพระอาทิตย์และชุมชนในย่านบางลำพู เป็นองค์กรอิสระชื่อว่า “ประชาคมบางลำพู” มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อการสร้างสรรค์ “เมืองน่าอยู่” อย่างต่อเนื่องนับจากงานปิดถนนไปจนถึงกิจกรรมบนพื้นที่สวนสาธารณะสันติชัยปราการ มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับทั่วไปในฐานะกลุ่มประชาสังคมที่เข้มแข็ง ผู้เขียนจึงได้เลือกศึกษาปรากฏการณ์การรื้อฟื้นเมืองน่าอยู่ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่นี้ด้วยความมุ่งหมายที่จะทดลองตั้งคำถามต่อกระแสความคิดดังกล่าวและค้นหาว่า ชุมชนในย่านนี้มีมุมมองต่อปรากฏการณ์นี้เช่นไรและพวกเขามีกลไกหรือวิธีการในการสร้าง “เมืองน่าอยู่” ของพวกเขาเองอย่างไร โดยผู้เขียนได้เลือกหยิบยก “ชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์-ไก่แจ้” มาเป็นกรณีศึกษาในเชิงเทียบเคียง/ตอบโต้กับ “ประชาคมบางลำพู” และอยู่บนจุดยืนที่ต้องการสะท้อน “เสียง” ของชุมชนที่ไม่ค่อยถูกรับรู้และพูดถึงจากคนภายนอก โดยผู้เขียนวางบทบาทตนเองในฐานะ “นักศึกษา” ในสนาม

จากการศึกษา ผู้เขียนพบว่า มีการปะทะ ตอบโต้และต่อสู้กันในการสร้างความชอบธรรมและการนิยามความหมายทางสังคมต่อกัน ระหว่าง “ชุมชน” และกลุ่มซึ่งสถาปนาตนเองเป็น “ประชาคม” ในฐานะตัวแทนของชุมชนในย่านบางลำพู ทั้งสองฝ่ายต่างมีชุดอุดมการณ์และวิถีปฏิบัติที่แตกต่างกัน ประชาคมบางลำพูวางตนเองอยู่บนชุดความสัมพันธ์แบบทางการ มีวิธีคิดที่มองการรวมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่าย การทำงานอย่างเป็นระบบ ให้คุณค่าแก่สิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เชื่อมมันต่อแนวทางการ “สร้าง” ความเป็น “ชุมชน” ขึ้นมาใหม่และให้ความสำคัญต่อกิจกรรมที่แสดง “ภาพลักษณ์” แห่งความเข้มแข็ง สร้างสรรค์เพื่อเปิดพื้นที่ในการเข้าไปนิยามความหมายของ “เมืองน่าอยู่” ตามแบบที่กลุ่มคนเหล่านั้นต้องการ

ในภาพอีกด้านหนึ่งที่ไม่ได้ปรากฏอยู่ในอุดมการณ์ชุดนั้น ชุมชนในพื้นที่ศึกษาดำรงอยู่อย่างมีกลไกและระบบที่มีความสลับซับซ้อนเกินกว่าอุดมการณ์จากภายนอกที่อ้างอิงตามแนวคิด civil society จะเข้ามาแทนที่ได้ พวกเขามีพื้นที่สาธารณะในแบบเลื่อนไหล ไม่ตายตัว เป็นทั้งพื้นที่ใช้สอยในชีวิตประจำวัน พื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่แปรเปลี่ยนไปตามวาระ เทศกาล แตกต่างจากวิถีคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะที่หยุดนิ่ง มีขอบเขตแน่นอนเช่นที่ “ประชาคม” เสนอ พวกเขามีกลุ่ม องค์การของตนเองที่เข้มแข็ง สามารถพัฒนาชุมชนของตนเอง มีชุดประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วมที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงซึ่งแตกต่างไปจากชุดที่คนภายนอกพยายามเข้ามาสร้าง นอกจากนั้น พวกเขามีระบบการช่วยเหลือแบบ “คนละไม้คนละมือ” ที่ถูกมองจากกลุ่มคนภายนอกว่า “อ่อนแอ” และ “ไร้ระเบียบ” ในขณะที่กิจกรรมของ “ประชาคม” เป็นเพียงการ “สร้างภาพ” และ แสวงหาประโยชน์ในสายตาของ “ชุมชน” และ “ชุมชน” ก็เข้าไปมีส่วนร่วมน้อยมาก ลักษณะพิเศษของ “ชุมชน” เหล่านี้ได้ร้อยเรียงกันเข้าเป็น “ชุมชนน่าอยู่” ที่ไม่ต้องการชุดค่านิยมแบบอื่นใด

ในภาพรวม อุดมการณ์ที่พยายามเข้ามาเบียดแทรกและเปิดพื้นที่ทางสังคมแก่ตนเองในรูป “ประชาคม” นี้ อยู่บนฐานของชุดความคิดที่นิยาม “เมืองน่าอยู่” ด้วยการให้คุณค่ากับสิ่งที่เป็น “วัฒนธรรมดั้งเดิม/เก่าแก่” พื้นที่สาธารณะทางกายภาพที่มีรากลึกทางประวัติศาสตร์ และกิจกรรมที่ปรุงแต่งขึ้นในแบบโรแมนติก สิ่งเหล่านี้คือลักษณะของการโหยหาอดีต (nostalgia) และภาพแบบอุดมคติ (utopia) ที่ไม่มีอยู่จริง โดยปราศจากการทำความเข้าใจมิติเชิงสังคมวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่ ทำಯที่สุดมันจึงเป็นเพียงการเปิดพื้นที่ทางสังคมแก่คนเพียงกลุ่มเดียว และเบียดผลักดันให้ “ชุมชน” เข้าไปอยู่ตรงชายขอบของพื้นที่ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ไร่ตัวตนในภาพของ “บางลำพู” ที่คนเหล่านั้นพยายามสร้างให้เป็น “เมืองน่าอยู่” ขึ้นมา